

DOI <https://doi.org/10.17234/SRAZ.68.3>

UDC 811.135.1'367

Original scientific paper

Primit la 9 septembrie 2023

Acceptat pentru publicare la 19 octombrie 2023

Particularități ale articolului zero în limba română

Gorana Bikić-Carić
Facultatea de Științe Sociale și Umaniste
Universitatea din Zagreb
gbcaric@ffzg.unizg.hr

Clara Căpățină
Facultatea de Limbi și Literaturi Străine
Universitatea din București
clara.capatina@lils.unibuc.ro

În această lucrare vom prezenta câteva trăsături ale articolului ca o categorie gramaticală a cărei funcție principală este aceea de a exprima determinarea substantivului. Ne vom concentra pe compararea utilizării articolului zero în raport cu articolul definit, nedefinit și partitiv, precum și pe valorile pe care articolul zero le poate exprima. Astfel, vom evidenția particularitățile limbii române în ceea ce privește articolul zero, în special pe cele care indică valori neprototipice (substantiv cu articol zero care are valoarea unui substantiv determinat definit, precum și substantiv cu articol zero care are valoarea unui substantiv determinat nedefinit). Comparăm în cercetarea noastră texte scrise în limba română și traducerile acestora în franceză, spaniolă, portugheză și italiană. În acest scop, folosim corpusul computațional RomCro, a cărui dezvoltare a fost inițiată la Catedra de lingvistică romanică, Departamentul de Romanistică de la Facultatea de Științe Sociale și Umaniste, Universitatea din Zagreb, corpus care conține texte literare din secolele al XX-lea și al XXI-lea în cele cinci limbi romanice menționate și în croată.

Cuvinte cheie: articol gramatical, articol zero, substantiv, limba română, corpus RomCro

1. Introducere

În multe privințe, limba română prezintă anumite particularități în comparație cu alte limbi romanice, fiind de aceea foarte interesantă. Motivele unor astfel de trăsături caracteristice le putem căuta în izolarea de restul romanității, în apartenența la uniunea lingvistică balcanică, precum și în evoluția istorică cu totul specifică. Una dintre particularitățile limbii române se observă la categoria gramaticală a articolului, fie că este vorba despre declinarea articolului, despre

postpunerea articolului definit sau despre unele trăsături sintactice. În această lucrare vom încerca să evidenţiem câteva trăsături ale sintaxei articolului prin care limba română se deosebeşte de toate limbile romanice cu care o comparăm (franceză, italiană, spaniolă şi portugheză) sau cel puţin de unele dintre ele. Întrucât considerăm că în abordarea sintaxei articolului trebuie să se ţină cont şi de situaţiile în care substantivul nu are o formă „vizibilă” de articol, vorbim şi despre categoria articolului zero. Aşa cum vom arăta, articolul zero poate exprima unele proprietăţi ale relaţiei dintre substantiv şi referent.

2. Articolul ca expresie a determinării substantivului

Problema determinării substantivelor este foarte complexă şi poate fi abordată în moduri diferite. În această lucrare ne vom îndrepta atenţia asupra exprimării acestora cu ajutorul articolelor (definit, nedefinit, partitiv şi zero). Dintre multiplele interpretări ale rolului articolului, menţionăm aici doar câteva. Între substantiv şi referent există o relaţie care poate fi exprimată cu ajutorul articolului şi în care, potrivit lui Gustave Guillaume (1975: 89), deosebirea dintre articole poate fi explicată prin diferenţa dintre poziţia substantivului în minte, unde este potenţial (*nom en puissance*), şi cea a substantivului aplicat în vorbire (*nom en effet*). Pentru Guillaume, această diferenţă este esenţială în explicarea sensului existenţei articolului. În înţelegerea limbii şi a funcţionării ei, el se bazează pe procese mentale care au ca rezultat utilizarea anumitor categorii ale limbii. Astfel, substantivul trebuie să parcurgă o anumită cale între minte, unde există virtual, şi aplicarea în vorbire. Cum parcurge substantivul această cale şi ce parte din posibilă sa semnificaţie cuprinde, ne arată articolul. Guillaume (1975: 59) consideră că, în franceză, articolul exprimă relaţia dintre două operaţii mentale: pregătirea spaţiului în care va fi gândit substantivul şi proiectarea substantivului în acel spaţiu, care se poate extinde mai mult sau mai puţin. Dacă raportul dintre operaţii este de egalitate, se foloseşte articolul *le* (substantivul s-a extins la întregul câmp vizual), dar dacă este vorba de inegalitate, articolul este *un*. Aşa cum explică Guillaume puţin mai departe (1975: 92), dacă substantivul aplicat are aceeaşi extensiune ca substantivul potenţial, se foloseşte articolul *le*. Dacă substantivul aplicat are o extensiune mai mică, articolul este *un*. Forma *le* evită contrariile, *un* le accentuează. Articolul *le* (Guillaume 1975: 42) reprezintă forma extinsă a ideii (*forme étendue*), iar articolul *un*, forma punctuală (*forme ponctuelle*). Galichet (1975) distinge între valoarea virtuală şi cea actuală a unui cuvânt semantic, iar Leeman (2004) precizează că un substantiv care, singur, indică doar un concept, devine actual datorită determinantului adăugat, respectiv semnifică o anumită realitate. De aici rezultă că determinanţii actualizează substantivul, respectiv îi conferă o funcţie referenţială.

Coja (1983: 19) afirmă că fiecare substantiv are o extensiune naturală sau absolută, care cuprinde toate obiectele ce pot fi numite prin substantivul respectiv, şi o extensiune individuală sau relativă, care reprezintă o parte din extensiu-

nea absolută, și anume acea parte alcătuită din obiectele care îi sunt cunoscute vorbitorului. Articolul servește la exprimarea diferențelor dintre extensiunile individuale ale fiecărui substantiv.

Într-o lucrare anterioară, Coja (1969: 171) subliniază necesitatea de a distinge între valoare (de substantiv nedeterminat, determinat definit sau determinat nedefinit) și formă (un substantiv cu articol hotărât sau nehotărât, respectiv fără articol). Valoarea și forma nu coincid întotdeauna. Deseori, substantivele fără articol au valoare de substantive determinate definit. Acest lucru se poate stabili fie prin determinarea substantivului, situație în care dacă acesta primește articol hotărât, valoarea lui este de determinat definit (*Mă duc la școală – Mă duc la școala nouă*), fie prin înlocuirea substantivului cu un pronume personal, caz în care are, de asemenea, valoare de determinat definit (*Mă duc la profesor – Mă duc la tine*).

Coja (1983: 11) distinge mai multe valori ale substantivului:

- a) valoarea de nume individual definit (*Profesorul a intrat în clasă*)
- b) valoarea de nume individual nedefinit (*Un profesor a intrat în clasă*)
- c) valoarea de nume general (*Profesorul trebuie să fie un exemplu pentru elevi / Un profesor trebuie să fie un exemplu pentru elevi*)
- d) valoare adjectivală (*Popescu este profesor*)

După cum se poate vedea din exemplele de mai sus, corespondențele dintre valorile enumerate ale substantivului și formele sale sunt, cu unele excepții, următoarele:

- a) valoarea de nume definit → substantiv cu articol hotărât
- b) valoarea de nume nedefinit → substantiv cu articol nehotărât
- c) valoarea de nume general → substantiv cu articol hotărât sau nehotărât
- d) valoarea adjectivală → substantiv cu articol zero

Cele mai frecvente abateri de la corespondențele așteptate (Coja, 1983: 67) sunt următoarele:

- 1) substantive cu articol zero și valoare de nume definit
- 2) substantive cu articol zero și valoare de nume nedefinit
- 3) substantive cu articol zero și valoare de nume general

Deși aceste abateri se pot aplica și altor limbi romanice (de exemplu, în afară de română, în spaniolă și portugheză este un fenomen destul de frecvent ca un substantiv la plural să aibă articol zero, valoarea sa fiind aceea a unui substantiv nedefinit), limba română se remarcă în mod special în privința substantivului cu articol zero care are valoare de substantiv definit. În acest articol ne vom concentra în primul rând asupra acestor abateri în limba română.

3. Termeni din lingvistica cognitivă

În abordarea problematicii articolului utilizăm anumiți termeni din lingvistica cognitivă. Așa cum menționează Langacker (1987: 117), interpretarea unei scene implică și focalizarea, respectiv direcționarea atenției. Unele unități sau unele relații sunt focalizate, în timp ce altele sunt neglijate. Considerăm că termenul de focalizare se poate aplica nu numai la nivelul frazei sau enunțului, ci și la nivelul sistemului gramatical al unei limbi. De exemplu, conceptul de determinare și nedeterminare a referentului unui substantiv (respectiv, de existență sau inexistență a unui referent concret indicat de substantiv, precum și de cunoaștere sau necunoaștere a referentului care există) este suficient de focalizat în limbile romanice, încât să fie exprimat printr-o categorie gramaticală aparte, articolul.

Ne interesează totodată și diferența dintre utilizarea prototipică a unei categorii gramaticale și cea care se îndepărtează de prototip, ceea ce, de asemenea, poate fi specific pentru fiecare limbă. Langacker (1987: 17) menționează că apartenența la o categorie este graduală, respectiv că elementul central al acelei categorii – cel care are cele mai multe caracteristici asociate acesteia – se numește prototip. În glosarul cărții *Foundations of Cognitive Grammar*, Langacker (1987: 492) explică prototipul ca fiind unitatea cea mai reprezentativă a categoriei sale.

Articolul (inclusiv articolul zero) indică relația substantivului cu referentul extralingvistic. Un substantiv poate doar să indice un concept, respectiv ideea unui referent, fără un exemplar concret la care se referă. Apoi, un substantiv se poate referi la un referent masiv sau abstract, unde nu este posibilă separarea unui exemplar concret. Și, în cele din urmă, un substantiv poate reprezenta un referent concret, care este separat de alte exemplare similare, iar un astfel de referent poate fi cunoscut sau necunoscut (vorbitorului, respectiv interlocutorului). În privința acestor termeni există asemănări între limbile romanice, așa cum se poate observa din gramaticile generale (RAE, GP, LBU, GALR, EI), dat fiind că articolele definite și nedefinite au apărut în latina vulgară și că această categorie gramaticală este panromanică. Este, însă, de înțeles că, odată cu evoluția fiecărui idiom, utilizarea articolului s-a extins din ce în ce mai mult și la alte concepte, nu numai la cele de bază, prototipice. Astfel au apărut unele diferențe între limbi, în special în ceea ce privește articolul nedefinit la plural sau exprimarea unei cantități nenumărabile.

Într-o lucrare anterioară (Bikić-Carić, acceptată pentru publicare¹), am arătat utilizarea prototipică a articolelor astfel: referentul nu este concret: articolele prototipice sunt articolul zero / referentul este concret și separat: articolele prototipice sunt cel definit, respectiv cel nedefinit / referentul este masiv: articolele prototipice sunt cel partitiv în franceză și italiană, iar în română, spaniolă și portugheză – articolul zero. În această lucrare ne vom concentra pe utilizarea prototipică, dar și pe cea neprototipică a articolului zero în limba română în raport cu celelalte limbi romanice menționate.

4. Corpusul RomCro

Vom folosi în cercetare corpusul computațional RomCro, pe care, conștienți de importanța corpusurilor multilingve în cercetările din domeniul romanisticii, îl dezvoltăm din anul universitar 2019-2020 la Catedra de lingvistică romanică de la Departamentul de Romanistică al Facultății de Științe Sociale și Umaniste, Universitatea din Zagreb¹. RomCro este un corpus comparativ, multilingv și multidirecțional, care conține texte literare din secolele al XX-lea și al XXI-lea. Corpusul reunește cinci limbi romanice (franceza, spaniola, portugheza, româna și italiana), precum și croata. Toate limbile menționate sunt reprezentate prin texte originale, traduse în celelalte limbi, ceea ce ni se pare o caracteristică deosebit de importantă. Desigur, pe lângă posibilitatea de a compara originalele și traducerile, este posibil să se cerceteze și diferite texte originale în aceeași limbă.

De la începuturile sale, RomCro a fost extins constant cu noi texte, astfel că, în momentul scrierii acestui articol, conține 27 de titluri diferite (dintre care 7 originale în spaniolă, 6 în franceză, 4 în italiană, 3 în portugheză, 4 în română și 3 în limba croată). Deoarece câteva titluri nu au fost traduse în toate limbile, corpusul numără în prezent 159 de texte, respectiv 15,9 milioane de cuvinte. RomCro a fost conceput astfel încât toate limbile să fie reprezentate în mod egal și toate titlurile să fie traduse în toate limbile, dar a trebuit să ne adaptăm la condițiile de disponibilitate a textului (McEnery/Hardie 2012: 11).

Textele din corpus au fost revizuite mai întâi automat, iar apoi manual și aliniate la nivel de frază. În alcătuirea corpusului, colaboratori importanți au fost studenți de la Departamentul de Romanistică al Facultății de Științe Sociale și Umaniste², care, lucrând alternativ de la începutul proiectului, nu numai că au lucrat intens, dar au manifestat și un mare interes față de proiect și de ceea ce puteau învăța. La începutul anului 2022, corpusul a fost plasat pe interfața Sketch Engine, unde a fost lematizat și marcat la nivel de cuvânt, respectiv cu etichete morfosintactice, cu ajutorul instrumentelor oferite de Sketch Engine (Bikić-Carić/Mikelenić/Bezljaj 2023). De asemenea, trebuie subliniat și faptul că niciun text nu poate fi accesat în întregime prin căutarea în corpusul RomCro, fiind astfel protejate drepturile de autor. Pe lângă aceasta, RomCro este destinat exclusiv utilizării academice, și nu comerciale.

¹ Conducătorul proiectului: conf. dr. Gorana Bikić-Carić, colaboratori la proiect: prof. dr. Dražen Varga, dr. Bojana Mikelenić, asist. drd. Metka Bezljaj.

² Aceștia sunt (în ordine alfabetică): Zdeslav Bednjanec, Mirna Bičanić, Nikolina Colnago, Nina Farac, Antoneta Hrgović, Iva Jurišić, Lovro Klepac, Michelle Koprivnjak, Lucija Marić, Valentina Mikuš, Anamaria Miljak, Valentina Olujić, Matija Piralic, Leona Posavec, Mirna Romanjik, Iva Sabolović, Lovre Slamić, Karlo Solina, Adi Tufek, Marija Vojvoda, Monika Žuvela.

5. Articolul în limbile romanice menționate

Reamintim aici formele articolelor în celelalte limbi romanice. Pentru o mai bună imagine de ansamblu, adăugăm și formele articolelor în limba română.

Formele articolului definit

	masculin sg.	feminin sg.	masculin pl.	feminin pl.
Portugheză	o	a	os	as
Spaniolă	el	la (el)	los	las
Franceză	le (l')	la (l')	les	les
Italiană	il (l', lo)	la (l')	i (gli)	le

Formele articolului nedefinit

	masculin sg.	feminin sg.	masculin pl.	feminin pl.
Portugheză	um	uma	uns	umas
Spaniolă	un	una	unos	unas
Franceză	un	une	des	des
Italiană	un (uno)	una, un'	(dei, degli)	(delle)

Formele articolului definit în română

	masculin/ neutru sg.	feminin sg.	masculin pl.	feminin/ neutru pl.
N-A	-l, -(u)l, -le	-a, -ua	-i	-le
G-D	-lui	-i	-lor	-lor

Formele articolului nedefinit în română

	masculin / neutru sg.	feminin sg.	masculin / feminin / neutru pl.
N-A	un	o	niște
G-D	unui	unei	unor

În funcție de limbă, este mai mult sau mai puțin frecventă contragerea articolelor cu prepoziții (de exemplu în franceză *à + le > au*; în spaniolă *de + el > del*; în portugheză *em + a > na*; în italiană *in + la > nella*).

Specific limbilor franceze și italiene este articolul partitiv. Construcția *de + articol definit + substantiv* se folosea în etapele mai vechi ale limbilor romanice când se vorbea despre o parte din ceva specific (de exemplu, în spaniola medievală *del agua*). În franceză (și într-o măsură mai mică în italiană), această construcție s-a transformat în articol partitiv, a cărui utilizare s-a extins în raport cu sensul de bază și astăzi denotă, în primul rând, o parte nedefinită a unui întreg. Pe lângă aceasta, în franceză, articolul partitiv este folosit și pentru desemna-

rea materiei (*C'est du lait – Este lapte*), în timp ce o astfel de utilizare nu există în italiană. În italiană, substantivele la plural și substantivele masive pot fi și fără articol partitiv, mai ales în propoziții interogative și negative: *Hai comprato pane? Luigi ha comprato (del) pane – Ai cumpărat pâine? Luigi a cumpărat pâine*. Se consideră că, în italiană, articolul partitiv este caracteristic mai mult limbajului colocvial decât celui formal, în zonele din nord. În italiană, atât formele de singular (*del, dello, del', della*), cât și de plural (*dei, degli, delle*) sunt considerate articol partitiv (de unde rezultă că italiana nu are nicio formă de articol nedefinit la plural).

5.1. Articolul zero

Valoarea articolului zero depinde și de relația sa cu celelalte articole într-o anumită limbă. Într-o lucrare anterioară (Bikić-Carić, acceptată pentru publicare₂), am comparat utilizarea articolului zero în cinci limbi romanice. Articolul zero poate, desigur, să indice în utilizarea sa prototipică faptul că substantivul nu are un referent concret, dar poate și să exprime (în uz non-prototipic) o cantitate nedeterminată, fie că este vorba de substantive numărabile (în locul articolului nedefinit în primul rând la plural), fie de substantive nenumărabile (în locul articolului partitiv).

Nunca me decía adónde iba. Casi siempre traía <i>dinero</i> o <i>joyas</i> .	Il ne me disait jamais où il allait. Il rapportait presque toujours <i>de l'argent</i> ou <i>des bijoux</i> .	Non mi diceva mai dove andava e tornava quasi sempre con <i>denaro</i> o <i>gioielli</i> .	Nunca me dizia onde ia. Trazia quase sempre <i>dinheiro</i> ou <i>jóias</i> .	Nu-mi spunea niciodată unde se ducea. Mai întotdeauna aducea <i>bani</i> sau <i>bijuterii</i> .
--	---	--	---	---

Am observat și exemple în care articolul zero, de exemplu în limba română, este echivalentul articolului nedefinit la singular în franceză (*Je suis une femme – Sunt femeie*). Poate avea și valoarea unui articol definit dacă substantivul este introdus printr-o prepoziție (de regulă în română, dar am observat astfel de exemple și în spaniolă și portugheză, chiar și în italiană, comparând aceste limbi cu franceza).

– Estoy harto de <i>entierros</i> , Daniel.	– Je suis fatigué <i>des enterments</i> , Daniel.	«Sono stanco di <i>funerali</i> , Daniel.	Estou farto de <i>enterros</i> , Daniel.	– Sunt sătul de înmormântări, Daniel.
---	---	---	--	---------------------------------------

În franceză, articolul zero poate avea valoarea unui articol partitiv sau a unui articol nehotărât la plural care „dispar” după prepoziția *de* pentru a se evita cacofonia (*La route est couverte de ~~de~~ la neige – Drumul este acoperit de zăpadă; La pelouse est couverte de ~~des~~ feuilles – Peluza este acoperită de frunze*).

În lucrările anterioare am evidențiat folosirea mai frecventă a articolelor în limba franceză (în special a articolului nedefinit la plural, dar și la singular, precum și a articolului partitiv chiar în raport cu italiana, partitiv care nu există în spaniolă, portugheză și română). În astfel de cazuri, cel mai frecvent echivalent în alte limbi este articolul zero. Trebuie adăugat faptul că, în perioadele mai vechi de evoluție a limbilor romanice, folosirea articolelor era mai puțin frecventă, situație de care franceza s-a îndepărtat cel mai mult. De exemplu, dacă comparăm propozițiile din română *Am cărți* și *Beau lapte*, ambele cu articol zero, și propozițiile din franceză *J'ai des livres* și *Je bois du lait*, se observă că doar în franceză se evidențiază 'cărți' ca referenți separați, cu articol nedefinit la plural, și 'lapte', ca referent masiv, cu articol partitiv. În română, această diferență nu este exprimată, așa cum nu este exprimată nici în portugheză și spaniolă, uneori nici în italiană. Considerăm că astfel de posibilități diferite de focalizare a proprietăților substantivului care decurg din poziția sa în discurs devin vizibile tocmai prin compararea a două sau mai multe limbi.

Așa cum am menționat deja, valoarea prototipică a articolului zero este aceea de a exprima faptul că substantivul nu are un referent concret. În această privință, toate limbile romanice menționate coincid.

Articolul zero poate avea și o valoare neprototipică, care exprimă faptul că substantivul are un referent concret (masiv sau numărabil), situație mai frecventă în limbile romanice periferice, dar și în italiană comparativ cu franceza, unde echivalentul este articolul nedefinit (în primul rând la plural) sau articolul partitiv. Particularitatea limbii române o reprezintă însă valoarea neprototipică a articolului zero, care exprimă faptul că substantivul, introdus printr-o prepoziție (cu excepția prepoziției *cu*), are un referent concret și cunoscut, articol zero care înlocuiește în această situație articolul definit. Este interesant de adăugat că un substantiv la singular fără prepoziție în poziție de complement direct poate prezenta în română o formă cu articol zero. În GALR (2008: 76) acest lucru este explicat prin faptul că substantivele exprimă calitatea (*El caută profesor*) sau au o semnificație generică (*El caută slujbă*, *Cumpăr casă*). În celelalte limbi romanice, articolul zero nu este obișnuit în astfel de exemple.

Unele exemple indică faptul că un substantiv cu articol zero introdus printr-o prepoziție poate fi înțeles ca referindu-se la un referent concret, dar și ca neavând un referent concret. Astfel, în sintagma *dependența de părinți* (GALR 2008: 635), se poate înțelege că *de părinți* se referă la părinți în general, dar și la propriii părinți, ca un substantiv care are valoarea unui substantiv determinat. Cu toate acestea, dat fiind că în astfel de cazuri contextul oferă informații suplimentare, în analiza noastră nu ne așteptăm la exemple de acest gen.

6. Cercetarea

Întrucât în lucrările anterioare am observat o utilizare mai mare a articolelor în limba franceză decât în celelalte limbi romanice menționate, am stabilit în RomCro parametri conform cărora trebuie să fie listate frazele care conțin

segmente cu articole definite, nedefinite și partitive în traducerea franceză a originalului românesc. Pe baza acestei instrucțiuni, au fost listate fraze cu 25.636 de segmente. Aceștia le-am adăugat și traducerile în italiană, spaniolă și portugheză, pentru a vedea dacă există eventuale coincidențe interesante cu limba română sau franceză. Deoarece acest tip de cercetare nu se poate face automat, ci autorul trebuie să evalueze el însuși tipurile de coincidențe pentru fiecare segment, am limitat mai întâi comparația detaliată la 500 de segmente, iar, apoi, am căutat unele eventuale exemple suplimentare interesante în 2000 de segmente. Din cauza spațiului limitat, vom enumera doar câteva exemple selectate.

6.1. Diferențe între română și celelalte limbi – rezultate așteptate

Prezentăm aici ipotezele de pornire:

- în română este articol zero deoarece substantivul este introdus printr-o prepoziție
- ne așteptăm ca traducătorii să echivaleze în mod uniform un astfel de articol zero printr-un articol definit, respectiv să recunoască această valoare a articolului zero din limba română
- în română este articol zero cu substantiv la plural care nu este introdus printr-o prepoziție
- ne așteptăm ca traducătorii în spaniolă și portugheză, și într-o oarecare măsură cei în italiană, să echivaleze cel mai adesea un astfel de articol zero tot cu articol zero, iar în franceză, cu articol nedefinit la plural
- în română este articol zero cu substantiv masiv
- ne așteptăm ca traducătorii în spaniolă și portugheză să echivaleze un astfel de articol zero tot cu un articol zero, iar în franceză (și într-o măsură mai mică în italiană) cu articol partitiv

În primele 500 de segmente am obținut următoarele rezultate:

Din 500 de segmente cu un tip de articol în limba franceză, majoritatea articolelor au coincis și în română. Am găsit însă 83 de segmente (16,6%) în care au existat diferențe. Prezentăm în continuare neconcordanțele din aceste 83 de segmente:

- 1) articol zero în limba română, deoarece substantivul este introdus printr-o prepoziție (52 de segmente - 62,6%)

În limba franceză sunt toate traduse prin articol definit; la fel este și în celelalte limbi (cu câteva excepții):

En embrassant l' <i>hindouisme</i> , je supprimais tous les obstacles à notre union.	Volevo passare <i>all'induismo</i> , e allora non sarebbe più esistito alcun ostacolo sulla via della nostra unione.	Ao abraçar <i>a religião hindu</i> suprimiria todos os obstáculos à nossa união.	Voiam să trec la <i>hinduism</i> , și atunci n-ar mai fi existat nicio piedică în drumul unirii noastre.	Quería abrazar <i>el hinduismo</i> y entonces ya no habría ningún obstáculo en el camino de nuestra unión.
--	--	--	--	--

S-a confirmat astfel prima ipoteză, potrivit căreia traducătorii recunosc valoarea de substantiv determinat într-o astfel utilizare a articolului zero.

2) articol zero în limba română cu un substantiv la plural care nu este introdus de o prepoziție (11 segmente - 13,2%)

În franceză, toate sunt traduse prin articol nedefinit; în spaniolă și portugheză este articol zero, așa cum era de așteptat, ca și în română (și italiana se încadrează în 8 exemple alături de limbile romanice periferice).

Il regardait la mer, ses espoirs anéantis, et ses lèvres prononçaient <i>des paroles</i> confuses.	Con le speranze infrante, guardò il mare e le sue labbra mormoravano <i>parole</i> indistinte.	Olhou para o mar, com as esperanças dissipadas, e por isso seus lábios murmuraram <i>palavras</i> incompreensíveis.	Privi către mare, cu speranțele spulberate, și de aceea buzele lui murmurau <i>cuvinte</i> nedeslușite.	Miró al mar, con sus esperanzas destrozadas, y por eso sus labios murmuraban <i>palabras</i> ininteligibles.
--	--	---	---	--

S-a confirmat și a doua ipoteză, conform căreia în română articolul zero poate exprima nedeterminarea unui substantiv la plural.

3) articol zero în română cu substantiv masiv (6 segmente - 7,2%)

Sa femme, Anica, nous apportait <i>du lait</i> et <i>de la faisselle</i> du village de Vadu Roșca, une fois par semaine, le mercredi.	Sua moglie Anica era solita portarci <i>latte</i> e <i>formaggio</i> di mucca dal villaggio di Vadu Rosca una volta a settimana, di mercoledì.	Sua mulher, Anica, trazia-nos <i>leite</i> e <i>queijo</i> de vaca, uma vez por semana, às quartas-feiras, de Vadu Rosca.	Nevasta lui, Anica, ne aducea <i>lapte</i> și <i>brânză</i> de vaci, o dată pe săptămână, miercuri, de la Vadu Roșca.	Su mujer, Anica, nos traía <i>leche</i> y <i>queso</i> de vaca una vez por semana, los miércoles, desde Vadu Roșca.
---	--	---	---	---

În franceză, toate sunt traduse prin articol partitiv; în celelalte limbi este articol zero, cu excepția unui segment care în italiană, portugheză și spaniolă este tradus prin articol definit (interpretăm acest lucru prin adjunctul substantivului) și a încă unuia care este doar în italiană tradus prin articol definit (dar niciunul nu are articol partitiv în italiană).

Putem, așadar, să concluzionăm că am găsit confirmări pentru toate rezultatele așteptate.

6.2. Rezultate mai puțin așteptate

Am dori să subliniem că am găsit relativ puține rezultate care au prezentat abateri de la cele menționate mai sus. Cu toate acestea, am selectat câteva exemple de particularități ale articolului zero în română cu privire la care credem că putem găsi o explicație comună.

J'aurais voulu contempler à nouveau des fleurs, me promener dans des plaines pareilles à celles de Tamlouk, sentir sur mon visage <i>la brise</i> salée ou <i>le vent</i> sec du désert, – ces parfums et ces odeurs de pourriture me rendaient fou.	Avrei voluto rivedere dei fiori, passeggiare per campi come quelli di Tamluk, sentire <i>la brezza</i> salata o <i>il vento</i> asciutto del deserto - perché quei vapori e odori vegetali mi facevano impazzire.	Quereria contemplar de novo flores, passear em planícies semelhantes às de Tamluk, sentir no rosto <i>a brisa</i> salgada ou <i>o vento</i> seco do deserto – esses perfumes e aromas de po-dridão enlouqueciam-me.	Aș fi vrut să văd iarăși flori, să mă plimb pe câmpii, asemenea celor din Tamluk, să simt <i>briză</i> sărată sau <i>vânt</i> uscat de deșert, căci aburii și miresmele acelea vegetale mă înnebuniseră.	Me habría gustado volver a ver flores, pasearme por llanuras parecidas a las de Tamluk, sentir <i>la brisa</i> salada o <i>el viento</i> seco del desierto, porque aquellos vapores y aromas vegetales me habían hecho enloquecer.
--	---	---	--	--

Substantivele în poziție de complement direct pot fi numai în limba română cu articol zero. Așa cum am menționat deja, potrivit GALR, în limba română, un substantiv cu articol zero în poziție de complement direct poate fi folosit generic, adică se referă la întreaga specie. Trebuie subliniat faptul că celelalte limbi, în care într-o astfel de utilizare generică se folosește articolul definit, se deosebesc de posibilitățile existente în limba română. În plus, articolul definit ar avea în limba română, în acest context, un sens destul de diferit, ar exprima faptul că este vorba despre un referent concret, nu de un tip de referent.

Mon arrière-grand-père Kevork Vosganian portait <i>le fez</i> .	Il bisnonno Kevork Vosganian portava <i>il fez</i> .	O bisavô Kevork Vosganian usava <i>fez</i> .	Străbunicul Kevork Vosganian purta <i>fez</i> .	Mi bisabuelo Kevork Vosganian llevaba <i>fez</i> .
---	--	--	---	--

Și aici este interesant de comparat articolul zero cu un substantiv în poziție de complement direct (de data aceasta, în afară de română, și în spaniolă și portugheză) cu articolul definit în franceză și italiană. Sintagma *purta fez* înseamnă că este vorba despre un tip de acoperământ al capului, spre deosebire de pălărie, căciulă etc., indicând o utilizare generică a substantivului. Trebuie precizat și faptul că, spre deosebire de franceză și italiană, în română, utilizarea generică a unui substantiv într-un astfel de context nu ar putea fi exprimată printr-un

articol definit, dat fiind că acesta ar putea fi folosit doar dacă referentul este identificat, individualizat.

<p>Il y avait aussi des choses que l'on disait sans ménagements. Et même par-dessus la clôture, par exemple que c'était l'heure du camion <i>du pain</i> de rationnement.</p>	<p>C'erano anche delle cose che venivano dette senza alcun tipo di cautela. Perfino da un cortile all'altro, ad esempio, si informava il proprio vicino che era arrivato il furgone con <i>il pane</i> da acquistare con la tessera.</p>	<p>Havia também coisas que eram ditas sem medo. Até por cima do portão, como, por exemplo, quando chegava a van <i>do</i> pão racionado.</p>	<p>Erau și lucruri care se spuneau fără fereală. Chiar și peste gard, ca de pildă că a venit mașina cu <i>pâine</i> pe cartelă.</p>	<p>Había cosas que se decían abiertamente, incluso sin empacho, como por ejemplo que había llegado el camión <i>del pan</i> con cartilla de racionamiento.</p>
---	--	--	---	--

În acest exemplu, sintagma *pâine pe cartelă* este doar în română cu articol zero, în timp ce în celelalte limbi traducătorii au ales articolul definit. Această sintagmă desemnează pâinea care se putea cumpăra într-un mod bine definit și, prin urmare, reprezintă un tip de pâine, indicat mai precis de adjunctul substantivului. Și aici utilizarea generică a substantivului este doar în limba română exprimată prin articol zero, chiar dacă substantivul are un adjunct.

7. Concluzii

Din comparația originalelor în română și a traducerilor acestora în franceză, spaniolă, portugheză și italiană, reiese că, în majoritatea cazurilor, traducătorii recunosc valoarea unui substantiv cu articol zero, fie că este un substantiv care reprezintă un referent concret, separat (cunoscut sau necunoscut interlocutorului), fie că este un substantiv masiv. Considerăm că, indiferent de tipul articolului folosit, contextul joacă un rol important în recunoașterea valorii substantivului. Pe de altă parte, am găsit câteva exemple mai puțin așteptate în care articolul zero în română (eventual și în spaniolă și portugheză) este echivalent cu articolul definit în alte limbi. În aceste fraze este vorba despre un substantiv care se referă la întreaga specie, și nu la un referent concret. Deși o astfel de utilizare generică este neprototipică pentru articolul zero (articolul prototipic ar fi cel definit), o putem pune în legătură cu utilizarea prototipică a articolului zero, având în vedere că articolul zero indică în mod prototipic tocmai faptul că nu este evidențiat niciun referent concret. Trebuie subliniat însă și faptul că, în utilizarea generică a articolului zero, așa cum concluzionăm din exemplele de mai sus, româna reprezintă, în unele cazuri, o excepție față de celelalte limbi romanice menționate (în special față de franceză și italiană), întrucât nu numai

că, în această limbă, nu ar fi posibil articolul definit într-un astfel de context, dar și invers, în celelalte limbi, în unele exemple, articolul zero nu ar fi posibil. Rezultatele acestei analize ne îndreaptă către cercetări ulterioare care să se concentreze tocmai pe diferențele dintre limba română și celelalte limbi menționate în exprimarea utilizării generice cu articol zero.

Bibliografie:

- Bikić-Carić, Gorana (lucrare acceptată pentru publicare₁). *Zanimljivoosti o roman-skim jezicima u dijakroniji i sinkroniji (uz usporedbu s hrvatskim)*, Zagreb: FF Open Press.
- Bikić-Carić, Gorana (lucrare acceptată pentru publicare₂). Applications du corpus parallèle RomCro dans les recherches contrastives - les valeurs de l'article zéro dans les langues romanes, *Zagrebačka romanistička istraživanja*, Zagreb: FF Open Press
- Bikić-Carić, Gorana / Mikelenić, Bojana / Bezljaj, Metka (2023). Construcción del RomCro, un corpus paralelo multilingüe. *Procesamiento del Lenguaje Natural*, 70. Sociedad Española para el Procesamiento del Lenguaje Natural, pp. 99-110.
- Coja, Ion (1969). Articolul – parte de vorbire sau morfem al determinării?, in: *Studii și cercetări lingvistice*, XX, nr. 2, București, pp. 167-181.
- Coja, Ion (1983). *Preliminarii la gramatica rațională a limbii române*, vol. I, *Gramatica articolului*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- EI = Enciclopedia dell'Italiano [https://www.treccani.it/enciclopedia/frasi-completive_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/frasi-completive_(Enciclopedia-dell'Italiano)) (accesat la: 25.09.2023)
- Galichet, Georges (1975). *Le français moderne – structures et fonctionnement*. Paris: Presses Universitaires de France.
- GALR = Academia Română (2008). *Gramatica limbii române*, vol. I-II, tiraj nou, revizuit, București: Editura Academiei Române.
- GP = Raposo, Eduardo Paiva et al. (2013). *Gramática do português*, Lisboa: Fundação Calouste Gulbenkian.
- Guillaume, Gustave (1975). *Le problème de l'article et sa solution dans la langue française*, Paris: Librairie A.-G. Nizet, Québec: Les Presses de l'Université Laval.
- Langacker, Ronald Wayne (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*, Vol. I, Stanford: Stanford University Press.
- LBU = Grevisse, Maurice / Goosse, André (2008). *Le bon usage*, Bruxelles : Éditions De Boeck Université.
- Leeman, Danielle (2004). *Les déterminants du nom en français: syntaxe et sémantique*, Paris: Presses Universitaires de France.
- McEnery, Tony / Hardie, Andrew (2012). *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RAE = Real Academia Española / Asociación de Academias de la Lengua Española (2009). *Nueva gramática de la lengua española*, Madrid: Espasa Libros.

Posebnosti nultog člana u rumunjskom jeziku

U ovom smo članku istaknuli posebnosti rumunjskog nultog člana u odnosu na romanske jezike s kojima ga uspoređujemo (francuski, španjolski, portugalski, talijanski). Nulti član, u svih pet navedenih romanskih jezika, u svojoj prototipnoj uporabi izražava da imenica nema konkretan referent. No, rumunjski se ističe pravilom po kojem nulti član zamjenjuje određeni član ako imenicu uvodi prijedlog (osim prijedloga *cu*) i ako nema imenske dopune. Osim toga, kao i u drugim rubnim romanskim jezicima (španjolskom, portugalskom), nulti član u rumunjskom često izražava da je referent neodređen i u množini, odnosno da se radi o nebrojivom, masivnom referentu. U istraživanju, koje smo proveli na tekstovima iz korpusa RomCro izvorno napisanima na rumunjskom i njihovim prijevodima na ostale navedene romanske jezike, potvrdili smo polazišne pretpostavke da prevoditelji prepoznaju takve vrijednosti rumunjskog nultog člana te ga prevode određenim članom, odnosno neodređenim u množini i partitivnim (većinom u francuskom). No, uspoređivanjem izvornika i prijevoda pronašli smo i primjere manje očekivane vrijednosti rumunjskog nultog člana, koja ukazuje na generičku uporabu imenice. U tim je primjerima nulti član na druge romanske jezike preveden određenim članom (uz manje iznimke španjolskog i portugalskog). Zanimljivo je istaknuti kako određeni član u takvim konstrukcijama u rumunjskom ne bi mogao imati generičku vrijednost, nego bi ukazivao na konkretan, određeni referent.

Ključne riječi: gramatički član, nulti član, imenica, rumunjski jezik, korpus RomCro

Some particularities of the zero article in Romanian

In this paper we highlighted some particularities of the Romanian zero article in relation to the Romance languages with which we compare it (French, Spanish, Portuguese, Italian). The zero article, in all five mentioned Romance languages, in its prototypical use expresses that the noun has no concrete referent. However, Romanian is distinguished by the rule according to which the zero article replaces the definite article if the noun is introduced by a preposition (except for the preposition *cu*) and if there is no nominal complement. In addition, as in other peripheric Romance languages (Spanish, Portuguese), the zero article in Romanian often expresses that the referent is indefinite and plural, or that the referent is uncountable and massive. In our research, performed on RomCro corpus texts originally written in Romanian and their translations into the other above mentioned Romance languages, we confirmed the starting assumptions that translators recognize such values of the Romanian zero article and translate it with the definite article, i.e. indefinite in the plural and partitive (mostly in French). However, by comparing the original and the translation, we also found examples of less expected value of the Romanian zero article, which indicates the generic use of the noun. In these examples, the zero article is translated by the definite article in other Romance languages (with the minor exceptions of Spanish and Portuguese). It is interesting to point out that the definite article in such constructions in Romanian could not have a generic value, but would indicate a specific referent.

Keywords: grammatical article, zero article, noun, Romanian language, RomCro corpus